

Тема 6. Регіональна ідентичність і регіональна політична культура.

План

1. Сутність і структура регіональної ідентичності.
2. Передумови формування регіональної ідентичності.
3. Регіональна політична культура і умови її існування.
4. Особливості регіональних політичних культур в Україні.

Література

1. Белецкий М.И., Толпыго А.К. Национально-культурные и идеологические ориентации населения Украины по данным социологических опросов // Полис. – 1998. - № 4.
2. Диковська Г. Інтегративна ідеологія: конфронтаційні лінії та смислові тотожності між Сходом та Заходом України // Визвольний шлях. – 2007. - № 8.
3. Кононов І. Донбас та Галичина: регіональні авто- та гетеростереотипи і соборність України // Визвольний шлях. – 2007. - № 8.
4. Коржов Г. Регіональна ідентичність Донбасу: генеза і тенденції розвитку за умов суспільної трансформації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4.
5. Макеев С., Патракова А. Региональная спецификация социокультурных различий в Украине // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. - № 3.
6. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація // Політичний менеджмент. – 2003. - № 1.
7. Михальченко М. Цивілізаційна чи ціннісна розколотість України? // Політичний менеджмент. – 2006. - № 6.
8. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст. – К., 2008.
9. Стегній О.Г. Регіональний чинник розвитку політичної культури населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. - № 3.
10. Томенко М.В. Підсумки парламентських виборів в Україні (політичні орієнтації і надання переваг електорату) // Політична думка. – 1998. - № 2.

1. Сутність і структура регіональної ідентичності.

Регіональна ідентичність – ключовий елемент конструювання регіону як соціально-політичного простору. *Ідентичність* – співвіднесення своїх цінностей і переконань з цінностями населення певного регіону.

Регіональна ідентичність – притаманне мешканцям певного регіону відчуття єдності співтовариства, яке викликане спільністю економічних інтересів, соціальних орієнтацій, культурних пріоритетів. Це ідентичність середнього рівня самоідентифікації, що займає проміжне положення між локальною і національною ідентичністю. Регіональна ідентичність яскраво виражена, якщо є загроза з зовні і протистояння у системі „ми-вони”.

Регіональна ідентичність має три елементи:

1. **когнітивний** – громадяни повинні знати про існування свого регіону, його географічні кордони. Потрібно знати про сусідні кордони, щоб їх відокремити.
2. **аффірмативний** – набір емоцій відносно свого регіону і уявлення про те, як регіон забезпечує рамки для спільних емоцій і почуття солідарності.
3. **інструментальний** – регіон використовується як база для соціальної і політичної мобілізації населення і колективної діяльності. Інструментальний елемент розвивається на базі перших двох і проявляється в особливій політичній культурі населення (перш за все, в електоральній) та в оформленні регіональних партій і рухів.

Тобто політичний регіоналізм може бути визначений як вираження регіональної культури, яка склалася в силу розвитку інструментального аспекту регіональної ідентичності.

Російський вчений В. Гельман розглядає інструментальний аспект регіональної ідентичності, тобто не її значення саме по собі, а ступінь, у якому вона слугує інструментом політичної мобілізації населення. Він запропонував розглядати політичну ідентичність як результат стратегії політичних акторів, які можуть перетворити різні ідентичності у „порядок денний”. Це втілюється в особливій „політиці регіональної ідентичності” – діяльність регіональних еліт з управління інформаційним середовищем з метою створення у споживачів інформаційних потоків у регіоні та поза ним бажаного уявлення про регіон.

2. Передумови формування регіональної ідентичності.

Розвиток регіональної ідентичності передбачає наявність трьох передумов:

1) географічний фактор – віддаленість від центру (ступінь периферійності), або відмінності між макрорегіонами країни по лінії Північ-Південь або Схід-Захід. Наприклад, італійські ліги відображають поділ країни на Північ-Південь.

2) культурні (культурно-історичні) – регіональна ідентичність може бути вкорінена в особливій регіональній історії, традиціях, міфах, мові, релігії, регіональній літературі, музиці, фольклорі.

На цій основі будуються регіональні ідентичності європейських етнічних регіонів. Почуття належності до однієї культури є потужним каталізатором солідарності населення регіону.

Курт Дуге зробив спробу оцінити релевантність культурних передумов для оформлення регіональних політичних рухів.

1. Політичні рухи, де культурні передумови замають рівне місце наряду з іншими (Уельс, Каталонія, Бретань, Країна Басків);
2. Політичні рухи, де культурні передумови відіграють другорядну роль (Нормандія, Баварія, Сицилія, Шотландія);
3. Політичні рухи, де культурні передумови відіграють вирішальну роль (Північна Фризія);

4. Політичні рухи, де культурні передумови не відіграють важливу роль (Північна Англія).

3) Регіональна ідентичність може складатися під впливом **факторів соціально-економічного характеру**, тобто корінитися в міжрегіональних диспропорціях у рівнях соціально-економічного розвитку. У цьому випадку політичні вимоги висуваються як сильними регіонами стосовно пристосовницьких інтересів з боку слабких, так і слабкими регіонами з приводу недостатньої уваги до них. Але регіональна ідентичність, заснована на соціально-економічному аспекті, може мати негативний характер, тобто бути направленою на пошук зовнішнього ворога (центр, інші регіони).

Найчастіше культурні та соціально-економічні передумови поєднуються, наприклад, Корсика – бідний регіон Франції з особливою культурою та історією.

Але наявність вираженої регіональної ідентичності, перш за все культурно-історичного характеру, не є гарантією для регіонального успіху і прискорення темпів соціально-економічного розвитку регіону. Краще розвиваються регіони, в яких присутній усвідомлений загальний економічний інтерес. У цьому випадку створюються політичні інститути, які конструюють регіональну ідентичність. Наприклад, штучний регіон Рона-Альпи у Франції розвивається більш успішно, ніж традиційні регіони Півдня Італії.

3. Регіональна політична культура і умови її існування.

У наш час для розвитку регіону дуже важливими є не тільки історичні традиції і фольклор, але й нові елементи: культура демократичної участі, соціальна стабільність тощо. Таким чином у кожному регіоні складається особлива регіональна політична культура.

Політичну культуру вивчало багато авторів, які у своїх дослідженнях охопили весь спектр проблем культурного розвитку різних соціальних груп.

Політична культура – система відносно репрезентативних переконань, уявлень, установок свідомості і моделей поведінки індивідів і груп, сформовані історично. Ці елементи політичної культури проявляються у безпосередній діяльності суб'єктів політичного процесу, чим забезпечується відтворення і подальша еволюція політичного життя на основі спадковості.

Регіональна політична культура – субкультура національної політичної культури, яка відповідає регіональній стратифікації суспільства; це сукупність політичних норм, цінностей, політичної поведінки населення певного регіону.

У 1963 р. вийшла у світ книга американських вчених Г. Алмонда і С. Верби „Громадянська культура”, яка представляла собою дослідження про соціальну стабільність і демократію. У 50-60-х рр. XX ст. термін „політична культура” використовувався досить часто. У 1966 р. Д. Елейзер дослідив культуру американських штатів і прийшов до висновку, що кожен штат представляє один з різновидів політичної культури – індивідуалістська,

традиціоналістська, моралістська. Три різновиди культур по-різному дивляться на задачі уряду, характер політичної боротьби і політичну участь.

1. Моралістська (пуританська) – Нова Англія – всі члени суспільства працюють на досягнення спільної мети.
2. Традиціоналістська – Південь – держава сприймається як патерналістська система інститутів.
3. Індивідуалістська – Серединноатлантичні штати – поширені цінності індивідуалізму, населення вкрай різноманітне.

Мета дослідження регіональної політичної культури – конструювання психосоціального профілю регіону. В середині національної політичної культури можуть бути локальні і регіональні політичні культури, які відрізняються від національної. Національна політична культура може перекривати існуючі регіональні політичні культури або ж виступати амальгамою різних культур. Регіональні політичні культури постійно змінюються, швидкість змін більша, тому що регіон – відкрита система.

Умови існування:

1. Регіон як територіальна цілісність і територіальна спільнота людей, яка займає цю територію (носії регіональної політичної культури);
2. розвинена регіональна ідентичність, регіональні інтереси і цінності;
3. спільний історичний і політичний досвід, етноконфесійний склад населення регіону;
4. соціально-економічний профіль, своєрідність природних умов і географічного положення регіону.

4. Особливості регіональних політичних культур в Україні.

Диференціація регіонів України здійснюється за економічним, культурно-історичним та культурно-політичним критеріями. В основі цієї регіональної диференціації лежать ментальність, традиції і устрої, що склалися в ході багатовікової історії.

Сучасна політична наука виділяє три макрорегіони України, кожен з яких має історичні регіони.

Західна Україна – з XIV століття була пов'язана переважно з Польщею, саме тут була створена та класична версія українського націоналізму, яку спробували розповсюдити останніми роками на всю країну.

Галичина: Львівська, Івано-Франківська і велика частина Тернопільської області. Історично це найбільш колонізований регіон.

Волинь: Волинська, Рівненська, північ Тернопільської і захід Житомирської області. Більш пов'язана з Росією історично.

Буковина – Чернівецька область. Тут проживає активна румунська меншина.

Закарпаття – регіон, історично пов'язаний з Угорщиною. Тут сформувався особливий місцевий національний рух – русинський.

Центральна Україна – найбільш невизначений з погляду геополітичної і культурної орієнтації регіон України, який багато в чому не дає сформуватися чіткій межі протистояння «двох Україн» і якоюсь мірою рятує єдність країни.

Поділля: Хмельницька і Вінницька області, а також північ Одеської. Його можна визнати найбільш близьким до Західної України регіоном, проте на нього чимало впливає близькість з причорноморськими територіями України.

Правобережна Україна: схід Житомирської, захід Київської, а також Черкаська і Кіровоградська області.

Лівобережжя: схід Київської, Полтавська і Чернігівська області. Регіон, історично тісно пов'язаний з Росією, але з сильною автономістською традицією.

Слобожанщина: Сумська і Харківська області. Найбільш тісно пов'язаний з Росією регіон.

Весь **Південний Схід** України неофіційно носить історичне ім'я Новоросії. Виникла вона в кінці XVIII століття у зв'язку з перемогами Російської імперії над Кримським ханством і пов'язаним з цим заселенням слов'янами степового Причорномор'я.

Донбас: Донецька і Луганська області. Регіон суто російськомовний і історично з Україною майже не зв'язаний.

Придніпров'я: Дніпропетровська і Запорізька області. Ці землі сильні козацькими традиціями.

Причорномор'я: Одеська, Миколаївська і Херсонська області. Регіон, що має пізню імперську історію і мало пов'язаний з власне українським минулим.

Крим – ще більш своєрідний за своєю історією регіон. До цих пір переважно російський етнічно, але з сильним татарським національним рухом.

Населення Західної України зберігало прихильність західницькій орієнтації (на Європу і США), тоді як населення Південного Сходу традиційно орієнтується на Росію та наддержавні інститути, що інтегрують пострадянський простір навколо Москви. При цьому симпатії жителів Центральної України зазнавали істотних змін. В цілому можна говорити про поступовий «дрейф» зовнішньополітичних симпатій Центру у бік Заходу (переважно Євросоюзу).

Менш стійкі симпатії політичних еліт. Західноукраїнська еліта відрізняється безумовно західною орієнтацією («ЄС плюс НАТО»), центральноукраїнська – переважно західною («ЄС мінус НАТО»). Настрої політичних еліт південного Сходу характеризуються симпатіями до Росії.

Не дивлячись на ці відмінності, Україна в цілому залишається достатньо цілісним соціально-політичним утворенням. Сепаратистські настрої наголошуються вкрай рідко, в промовах окремих заідеологізованих політиків.

Виділяють чинники, що впливають на *тип поведінки* населення України. По-перше, це наявність національних меншин, для населення поліетнічних регіонів характерний низький рівень політичної активності і

високий рівень неучасті громадян в політиці. По-друге, переважання міського або сільського населення. В Україні міський електорат пасивніший, ніж сільський, а оскільки в західних областях переважає сільське населення, це і забезпечує найвищий показник електоральної активності в даних регіонах. По-третє, дія класичних розколів. Просторовий розподіл регіонів з високим/низьким показником політичної активності говорить про дію класичних розколів не тільки по лініях Захід-Схід, але і по лінії Північ-Південь.

Інші види політичної активності, такі як мітинги, акції протесту (конвенціональні і неконвенціональні), не популярні на Сході і Півдні країни, тоді як Захід залишається і в цьому сенсі найактивнішим регіоном країни.

Загальні відмінності між Західною і Східною Україною полягають у тому, що для Західної України характерна традиційна культура. Тут велика кількість традиційних церковних общин, розвиненіші громадські організації, люди голосують стабільніше, велика явка на виборах. Від крайнього полюса на заході йде зменшення цих показників на схід. На Сході України виборці мобільніші, менш серйозно відносяться до виборів, дуже часто мотиви голосування протестні.

Один з найзагадковіших парадоксів української етнополітики – чисельне переважання населення Східної і Південної України в структурі загальноукраїнського електорату не приносить ніяких політичних дивідендів російськомовній частині українського суспільства.

По регіонах найбільші показники «негативістів» – тих, хто голосує проти всіх (середні значення) в областях Центр-Схід і на Півдні, що не мають «своїх» регіональних сил, які претендують на владу в країні, мінімум – на «полюсах» підтримки протиборчих течій: у Галичині, Донбасі, Криму .